

Skirtingos valstybės pažangos vizijos „Titaniko“ pavyzdžiu

Raimondas Kuodis

Politikai įvairiai kuria savo tapatybę. Vieni stengiasi sudaryti išpūdį, kad yra „šeimininkai - ūkininkai“, kiti – kad „tautos vedliai - pranašai“, „vizijų kūrėjai“, mėginantys aplenkti laiką ir nesuprantantys, kodėl tauta to neįvertina. Tiek vieni, tiek kiti dažnai linkę į paminklą sau statymą – pirmieji nori palikti ką nors apčiuopiamo (valdovų rūmus, guggenheimus ir pan.), antrieji – kokią nors „didžiąją strategiją“. Tačiau abu viliasi, kad bent jau istorikai kada nors deramai įvertins jų žygdarbius.

Valstybei pasiseka, jei valstybės vadovai protingai derina abu pradus, nes kraštutinumai politikoje, ekonomikoje (mityboje ir t.t.) paprastai nėra gerai. Nėra protinga nematyti toliau savo nosies ir spręsti tik šiandienos laikraščių padiktuotas „problemas“. Bet lygiai taip pat negerai, kai valstybės vadovai palieka šiandienos visuomenės rūpesčius likimo valiai kaip smulkmeniškus, neatitinkančius politiko „kalibro“. Čia į galvą ateina „Titaniko“ metafora: pirmojo tipo kapitonas nemato ledkalnio, nes yra įbedęs nosį į denį (kažką jame taiso), o antrasis ledkalnio nemato, nes žiūri labai labai toli į horizontą (galvoja, ką veiks keleiviai, laivui atplaukus į Niujorką).

Kokio tipo kapitono šiandien reikia Lietuvai tepagalvoja kiekvienas skaitytojas. Mano kuklia nuomone, Lietuvai būtų geriau pirma apeiti ledkalnius, o po to jau svajoti apie Niujorką. Tačiau gali susidaryti išpūdis, kad pastaruoju metu šalies kapitono ir jo komandos dienotvarkėje neproporcingai didelę dalį sudaro būtent „Niujorkas“. Apie tai byloja tai, kad skiriama nemažai laiko tokiems projektams kaip „Lietuva – 2030“, „Euras – 2014“. Laikas yra vienintelis tikrai ribotas išteklius. Jei jo daugiau skiriama ilgo laikotarpio strategijai, mažiau lieka kitiems nūdienos dalykams.

Valstybės pažangos taryba, kuri esamą šimtą strateginių dokumentų turi papildyti dokumentu „Lietuva – 2030“, iki šiol daug laiko skyrė proto šturmui, kaip sukurti aukštos pridėtinės vertės ekonomiką Lietuvoje, kaip pasiekti, kad mūsų visuomenė būtų kūrybiška, ir kaip Lietuvai sukūrus savo „pinigų darymo mašinas“ – lietuviškus iPhone'us, nokias, microsoftus ar pan., kuriuos pardavinėjant didelėje pasaulio rinkoje tautiečiai ir gyventų turtingai.

Mano nuomone, tai rizikinga strategija. Kodėl? Iš vienos pusės nėra aiškūs ryšys tarp suvokto valinio valdžios veikimo dabar ir tokio produkto atsiradimo, tarkime, po keliolikos metų. Antra, mūsų dvidešimtmetė istorija rodo, kad tokia pasaulį stebinančio produkto atsiradimo tikimybė nėra didelė arba tai nėra masinis produktas kaip lazeriai, kuriais didžiuojamės. Atrodo, kad panašiai masto ir vienas premjero įkvėpėjų, garsus Lietuvos verslininkas Ilja Laursas, kurio kompanija „GetJar“ veikia pačiame Silicio slėnyje (paryškinimai mano). „Mūsų pavyzdys gal rodo, kad Lietuvoje irgi tą galima pradėti ir kurti. Tačiau aplinka tiek Latvijoje, tiek Lietuvoje, tiek Estijoje labai panaši ir kai kalbame apie *pavienės sėkmės atvejus*, jie – statistinės paklaidos ribose. Ir tikrai negalime teigti, kad „Skype“ yra todėl, kad Estija kitokia – tiesiog *atsitiktinai* būtent „Skype“ atsirado Estijoje, būtent „GetJar“ – Lietuvoje“, DELFI portalui teigė jis.

Tai ką tada daryti? Atsiduoti likimo valiai, tikintis, kad atsiras bent keli tokie kaip I. Laursas ir tuos tris milijonus išgelbės nuo nedarbo ir skurdo? Tikrai ne, bet reikia sėkmės ieškoti visai kitoje vietoje.

Žymus Čikagos universiteto ekonomistas Arnoldas Harbergeris prieš dvylika metų paskelbė studiją apie JAV plėtros procesą. Jo išvada – didžioji dalis pridėtinės vertės padidinimo įmonėse atveju negali būti siejami su tokiais bendrais procesais kaip žmogiškojo kapitalo didėjimas, kuriam per

švietimo politiką jau gali turėti įtakos valdžia. Anot šio ekonomisto, našumo padidinimo atvejai yra labai nevienodai pasiskirstę tiek tarp įmonių, tiek tarp ūkio šakų, todėl ūkio augimo procesas panašus labiau ne į prognozuojamą „mielių“ kilimą, bet į atsitiktinį „grybų“ šokinėjimą. Išvada labai panaši į I. Laurso.

Tačiau yra antras, mano galva, šios dienos Lietuvai žymiai svarbesnis A. Harbergerio vizijos aspektas. Jis dar kartą atkreipė visų dėmesį, kad pridėtinę vertę įmonėje (ūkyje) galima padidinti ne tik sukuriant *naują* populiarų produktą, kurį gali brangiai parduoti, bet ir sumažinant *esamų* prekių ir paslaugų gamybos savikainą. Anot ekonomisto, būtent taip plėtra dažniausiai ir vyksta – kažkam konkrečioje įmonėje šauna į galvą mintis kaip gamybos ir valdymo procesą padaryti efektyvesnį, optimizuoti.

Štai į šį pažangos būdą daug metų ir mėginu kreipti mūsų valdžių dėmesį. Didžiąja dalimi dėl to, kad dažnai tokius neefektyvumo šaltinius galime lengvai nustatyti ir pašalinti. Pavyzdžiui, nuo Sąjūdžio laikų kalbame apie kiaurus mūsų būstus (ypač blokinius namus miegamuosiuose rajonuose). Jei valdžia nesikabintų į senai neveikiančią būsto renovavimo schemą, galėtume gyventi šiltai už maždaug dvigubai mažesnes išlaidas. Jei valdžia įteisintų didesnių investicinių projektų sąnaudų ir naudos analizę, nešvaistytume milijardų abejotinos ekonominės naudos projektams kaip naujos geležinkelio vėžės tiesimas iki Latvijos sienos, rimtai nesvarstytume naujų aerouostų pusiaukelėje tarp Vilniaus ir Kauno idėjų, mažiau išleistume viešiesiems pirkimams ir pan. Jei valdžia pasižiūrėtų į lyginamąją statistiką, pamatytų, kad moksleivių vienam mokytojui turime beveik dvigubai mažiau nei Vokietija, kurią ir norime pasivyti. Panašiai yra ir su ligoninių lovų skaičiumi. Kiekvienoje ūkio šakoje rastume tokių negerų dalykų – vidutinis ūkelis žemės ūkyje yra labai mažas, apie 40 proc. laiko sunkvežimiai važiuoja tušti, nors galėtų grįždami paimti pavežti kitos transporto kompanijos krovinį ir pan.

Tokie neūkiškumo faktai yra gerai žinomi, šių problemų sprendimas dažnai jau tiesiogiai priklauso nuo valdžios valios, jų išsprendimas duotų naudą tuojau pat, teigiamas poveikis ūkiui būtų skaičiuojamas milijardais litų. Tačiau valdžia daugiau žiūri kitur – į „aukštąsias technologijas“. Bet tai nelyginamo masto dalykai. Pavyzdžiui, visos mūsų informacinių technologijų industrijos eksportas per metus sudaro apie 80 mln. litų. Net jei valdžia ir padvigubins tą eksportą, už skverną tempdama į šalį tokias įmones kaip Barclays ar IBM, tai sukurs kelis šimtus, na gal tūkstantį kitą darbo vietų žmonėms, kurie paprastai ir taip be darbo nesėdi.

Palyginimui, masinė renovacija galėtų tuojau pat sukurti arti šimto tūkstančių darbo vietų dažnai menkai kvalifikuotiems bedarbiams, ypač iš degraduojančios kaimiškosios Lietuvos dalies. Žinoma, kalbėti apie tokias „žemas technologijas“ nėra madinga, bet, mano giliu įsitikinimu, tai greitesnis ir, kas svarbiausia, labiau *determinuotas* Lietuvos ūkio gelbėjimo kelias, nei lietuviškų iPhone'ų ar bendrojo eksporto padidėjimo laukimas. Viltis – tai nėra planas. Politikams reikėtų daugiau gyventi ir šia diena, kaip tai daro dauguma paprastų žmonių, galvojančių apie duoną kasdieninę.